

MUNK ARTUR:

## Farsangi játék

Őszi délutáni bolyongásaim során magam sem tudom, hogyan kerültem az állami kertészet ápolt, hatalmas telepe elé. Szomorodott szívvel néztem a természet elmúlását: a vörző rozsdavörös leveleket, a sárga, sáppadt bokrokat, a haldokló kopasz fákat, a katonás sorban álló, fázós facsemetéket. Lehajtott fejjel álltam a kerítés mellett, fáradt szívemet pihentettem a bágyadt napsütésben.

A távolban tarkaruhás fiatal nők dolgoztak a csörgő bokrok között, néhány lépésnyire tőlem megrokkant öregember szorgoskodott gereblyével merev jobbjá alatt. Fedetlen fehér haja csillogott, mint a frissen esett hó. Lábat nehezen húzta maga után, válla minden lépésnél megvonaglott. Tekintetünk találkozott. Bal arcfelét mély sebhely éktelenítette, alsó szemhéja szinte kifordult... Ismerősek ezek a fénylő fekete szemek...

— Laci!... — tört ki belőlem — Laci! Te vagy az?...

Fájdalmas nevetésre torzult a szája, valahonnan a mélyből csuklott fel a hang, amit csak én értettem:

— Meg... meg... is... mert... — hörögte nagy kinnal, aztán nagyokat nyögött. Félig nyitott foghíjas szájából hig nyál csorgott. Reszketve nyujtotta felém csontos, kidolgozott balkezét. Görcsösen markolta csuklómát. Torz vigyorgással nézett rám, sűrűn szedte a lélegzetet.

Percekig álltunk némán a kerítés mellett. Valami úgy szorította a torkomat, megállította szívem dobbanását, aztán tréfásan megcsavarta az orromat, hogy a könnyem is kicsordult. Csak ennyit tudtam mondani:

— Laci... Laci... de megöregedtünk...

Alkonyodott.

Észak felől hűvös szél borzolta fel a hervadt bokrokat. A dolgozó fiatal lányok vidám nótázásba kezdtek.



Fiatal éveiben Laci szénfekete hajú, jóallású, szép legény volt. Mosolyra álló, piros ajkai közül fehér fogak villantak ki. Anyja mosónő volt, hajlotthátú, koravén asszony, akit a munka idő előtt elnyűtt. Laci kis gyermek volt, amikor az apját elvesztette. Építkezés közben leesett az állványról és ott az utca porában halt meg. A gyerek nem tanult mesterséget, apja után ő is napszámos lett. Ha nem akadt állandó munkája, kiállott a piacra a szentháromság elé, ha kellett kertészkedett, szőlőben dolgozott, fát vágott, vagy a piaci kofákkal együtt cipekedett.

Nagyon szerette a tréfát, imádta a cirkuszt, a vásári komédiát. Városszerte híresek voltak Laci farsangi tréfái. Ebben nagy mester volt. Az utca évről-évre várta Laci frakkos, cilinderes felvonulását. Vihogtak a lányok Laci vaskos tréfáin, »bolond Lacinak« titulálták. Az utca gyerkőcei pedig Lacibetyárnak csúfolták. Senki se ismerte becsületes családi nevén, pedig szép neve volt: Barakovics Lázár.

Vidám, bolondos, hóbortos legény volt Laci egészen addig, amíg csak ki nem tört az első, tizennégyes világháború. Ő is bevonult, de féktelen fantáziája, bohóckodó természete nem tűrte a káundká katonai fegyelmet. Csúfot űzött mindenkiből, de leginkább a tisztekből. Mesélték róla, hogy a katonai kiképzés második hónapjában Lacival együtt szigorú vigyázzállásban állt a század. A százados már félóra óta magyarázta, hogy mi az a »vigyázz«, vagy magyarul: hapták. Ilyenkor moccani sem szabad, persze még tilosabb a beszéd. Laci a legfeszesebb vigyázzállás alatt az első sorban élesen — kukorikolni kezdett. A vezénylő tisztet a guta kerülgette: »Ki volt az a vakmerő gonosztevő?« — ordított torkaszakadtából. »Ki volt az a börtönbe való forradalmár?« Újabb kukurikolás, de most már hosszan és bánatosan. A katonák tudták, hogy ez csak a bolond Laci lehet, de nem árulták el. A kakas egyre tovább szólt, egyszer vígan, máskor bánatosan. A tiszt magából kikelve, biborvörös arccal állt meg Laci előtt, nyakát kinyujtva farkasszemet nézett a fekete szemű, cigányképű regrutával. A kakas újból megszólalt, de aztán vitték is az egyesbe. Hosszas vizsgálat, orvosi megfigyelés, kihallgatás, hercehurca vége az lett, hogy Barakovics Lázár regruta infateristát büntetésből nem küldték ki a frontra, hanem mint gyengeelméjűt hadtápszolgálatra osztották be... Itt se vették semmi hasznát. Mindenből komédiát csinált. Feljebbvalóit kigúnyolta, a parancsnak mindig az ellenkezőjét teljesítette. Végül is a fegyelmetlen »bolond Laci« egy fogolytábor őrségében kapott beosztást. Vagy húszezer fogoly orosz katonát kellett őriznie, nehogy megszökjenek. Nohát Lacitól ugyan valamennyi megszökhetett volna. Két teljes évet töltött Laci ebben a fogolytáborban. Tökéletesen megtanult oroszul és addig addig komázott és kereskedett az oroszokkal, míg azután tizenhatban »büntetésből« kivezényelték az orosz frontra, Galiciába.

Laci a harctéren is folytatta mókás, játékos életét. Nem félt a haláltól, de nem is kereste. Mindig valami huncutságon törte a fejét. Egy alkalommal nyílt terepen ellenséges golyózáporban, nyitott, rongyos vörös esernyővel, az ő »golyófogójával« sétált fel és alá, de kutyabaja se történt. Nem fogta a golyó.

De Laci egész másról volt híres az orosz fronton... Valósággal specializálta magát a »fogolyszerzés«-re. Hogy ezt miképpen csinálta, örök titok maradt. Titkát senkinek sem árulta el. A parancs mindig hátuiról jött: foglyot kell ejteni. Erre aztán mindig Lacit küldték ki. Laci kitűnően beszélt oroszul, igéreteivel bizonyára becsapta a hiszékeny oroszokat. Egyszer egy két méter magas rőtszakállú muszkát fogott, akít kezénél fogva, mint egy kis gyereket vezetett, óriási röhögés kíséretében a parancsnokságra.



Tizenhat, farsang vasárnapján történt. Laci egész nap izgatottan készült, sürgött-forgott, hogy minekután már úgysis vége lesz a háborúnak, hát legalább ez az utolsó farsang legyen emlékezetes. Egyre valami új tréfán törte fejét. A kellékek és kosztümök már raktáron voltak: cylinder, női ruha, reverenda, tarka kendő, seprő, női napernyő.

Már esteledett, amikor váratlanul érte jött az ezred-ordonánc és sürgős ügyben magával vitte Lacit a parancsnokságra.

A segédtsízt fogadta:

— No Lacibetyár most mutasd meg, hogy mit tudsz, ha olyan híres vagy... Infanteriszt Barakovics Lázár, — tette hozzá komoly hangon, — parancsot kaptunk a divíziótól, hogy ma éjjel foglyot kell szerezni. Új csapatmozdulatokat észleltek és tudnunk kell milyen ezredet hoztak ide velünk szembe. Érted?... Egy erős járőrt küldök ki az állások elé és te leszel ennek a parancsnoka. Te érted a csíziót, most mutasd meg, hogy mit tud a bácskai bicskás. Ha sikerül, meglesz a kisezüst és kötheti szabadság. Mehetsz haza. Ki vár otthon?

— Anyám.

— Hát igen... Ezt a két hetet én garantálom. Meg vagyok érve, infanteriszt Barakovics? Rendben van?...

— Rendben, főhadnagy úr, — vigyorgott Laci, — éppen farsang vasárnapja van, csakhogy...

— Csakhogy?...

— Nem kell ehöz nekem járőr, meg mifene, mindenféle fegyver, meg kukoricagránát, adjanak nekem egy kulacs rumot és kész a farsangi játék...

Száraz, hideg, holdvilágos éjszaka indult Laci a nagy vállalkozásra. Fegyvere a két rummal telt kulacs volt. Hóköpenybe burkolva, hason csúszott az oroszok előretolt megfigyelő őrzének árkához. Úgy látszik, nem ment könnyen a dolga, mert már erősen derengett, amikor a »fogyoly« orosz katonával komázva, közeledett az ezred drótakadályá felé. A futóárok előtt az ágas-bogas szeges drót felhasította Laci köpenyegét. Az orosz segíteni akart rajta, főlegyenesedett, de a következő pillanatban hangtalanul hullott az árokba.

— No ennek ugyan megártott a rum, — mormogta Laci. Rázta, nógatta, de bizony az meg se mozdult.

— Hé, testvér!... Poigyomtye! Gyerünk... — nógatta mérgesen, aztán, ahogy a teli hold előbújt, ijedten látta, hogy a halántékán egy kis fekete pont gyengén vérzik.

Nagy nehezen elcipelte a halottat az árok védettebb részére. Kabátujjával végigtörölte verejtékező homlokát, aztán leült melléje a földre.

— Kampec!... Kész. — így dűnnyögte maga elé ahogy megvirradt. — Ez már nem iszik több rumot, de vodkát se. Ez is csak olyan ember, mint én. Éppen olyan. Fekete a haja, meg a kis bajuszája... Hogy keresi az eget fekete szemeivel... És milyen finom a köpenyege, nem olyan műrostos, vacak, mint az enyém... Hm... Meg a vadonatúj, szattyán csizmája... Akár a lakk...

Teljesen levetkőztette a halottat, lehúzta csizmáit, fejébe nyomta a kissé véres tányérsapkát.

— Passzol itt minden, — ujjongott, — akár csak rám szabták volna.

Levetkőzött, holmait gondosan összecsomagolta. Pár perc múltán valóságos orosz katona lett Laciból. Egyenesen a parancsnokság fedezéke felé tartott. Egy álmos küldönccel találkozott, aki megbámulta és nagyot nevetett:

— Farsang van, vagy mi a fene...

A segédtsízt egészál gyertyavilág mellett dolgozott, amikor az »orosz katona«, a vigyorgó Laci, szuronyos fegyverrel a vállán belépett a fedezékbe.

— Ruki vrh!... — kiáltotta Laci, mire a főhadnagy feltartott kezekkel ugrott fel. Laci ijedtsége nagyobb volt, amikor maga előtt látta a minden tagjában remegő, sápadt tiszte. Hamarosan hozzátette:

— Ne tessék megijedni főhadnagy úr... csak én vagyok... Barakovics Lázó... a Laci... Lacibetyár... — Aztán bőbeszédűen, izgatottan elmesélte farsangi kalandját, dicsekedve mutogatta a finom gyapju köpenyt, nadrágot, a puha, meleg rubaskát és a pompásan símuló szattyán csizmákat. Mire befejezte elbeszélését, nagy, kíváncsi bakatársaság fogta körül, fogdosták, tapogatták finom egyenruháját.

Egyre nőtt a közönség. Már teljesen megvirradt, amikor az orosz tüzéség megsemmisítő pergőtűzzel árasztotta el az állásokat. Záporoztak a szörnű, nehéz gránátok. Ide-oda szaladgáltak az emberek az áthatolhatatlan porban, füstfelhőkben. A telefonösszeköttetés megszakadt, az első vonalból sebesültek és fegyvertelen katonák csoportjai húzódtak hátrafelé. Tisztek, ordonánccok, tisztiszolgák, telefonisták menekültek egymást megelőzve — hátra.

Laci szédülten, dermedten nézte a fedezék előtt a gránátok pusztítását. Szinte gyökeret vertek lábai. Hazagondolt, virágos kertekre, a tarkaruhás lányokra... hajlotthátú, kidolgozottkezü anyjára. Fűlsiketítő robbanás ütött melléje, gránátszilánkoktól találva eszméletlenül terült el a fagyos földön...



Orosz egyenruhában került fogságba Laci. Az egyik küldönc, akinek sikerült élve elmenekülnie, eskü alatt vallotta, hogy saját szemével látta Laci feldarabolt holttestét, nyitott, gőzölgő hasát és a közeli fán lógó beleit. Úrge Pali szanitész földije váltig bizonyítgatta, hogy látta Laci orosz egyenruhás hulláját, tulajdon kezével fogta le meredt szemhéjait, de annyi ideje már nem volt, hogy eltakarítsa, mert már tízszoros rajnonalban jöttek az oroszok.

Másfél esztendő múltán ugyanazon a helyen velem együtt az egész ezred orosz fogságba került. A világháború vége felé jártunk, kilencszáz-tizenhetet írtunk, amikor elhurcoltak bennünket Szibériába a Tobol folyó mellé. Már vagy egy évet nyomtunk le a rabságban, amikor egyik földim azt ujságolta, hogy Laci él; saját két szemével látta, valami pirinkó Uszt-Nyem nevű faluban. Fiatal, szép gömbölyű asszony a felesége, valóságos habtestű nő.

— Habtestű, gyönyörű nő, — gondoltam mosolyogva, — persze a kiéhezett pleni a legcsunyább nőt is tündérszépnek látja. Lódítanak ezek a plenik, ebben igazán nagyok. Szegény bolondos Laci... Többen is látták széttépett hulláját.

Már el is felejtettem volna az egész históriát, ha nem jelenti egyik értelmes altisztem, hogy neki is gyanús ez a Laci eset. Váltig erősítgette, hogy ő is látta a szakállas orosz, nagy sebhely ül az arcán, karja, lába béna, teljesen elvesztette beszélőképességét. Minden szót megért, feltűnően szereti a hadifoglyokat. Jól bánik velük, eteti őket, egyiknek, másiknak inget és ruhát is adott.

Nem hittem a fantasztikus meséknek. De addig addig fúrta az oldalamat ez a Laci-ügy, amíg végre rászántam magamat és felkerestem orosz hasonmását.

Az asszonyt találtam otthon. Férje, Ákim Feodorovics a földeken járt a hadifoglyokkal. A feltűnő szép, fiatal, eleven szöke asszony, Anna Ivánovna barátságosan fogadott, amikor megtudta, hogy én is »pleni« vagyok. Begyújtotta sárgaréz szamovárját és tiszta poharakat rakott az asztalra.

Nehezen indult meg a társalgás, de a párolgó, illatos teától megoldódott az asszony nyelve. Kipirult arccal mesélte, hogy közel egy évig nem hallott hírt uráról, már abban a hitben élt, hogy elesett, vagy fogásba került. Pedig csak kéthetes házások voltak akkor amikor bevonult. A tuljai hadikórháztól kapott értesítést, hogy ott ápolják megrokkant urát, vigye haza. Nehezen ismerte fel. Arcát sebhely és operációs hegek borították. Szakállt növesztett. Fején, hátgerincén sérült meg súlyosan, innen a kar és láb bénulása. Okmányait hiánytalanul megtalálták vértől átitatott zsebeiben: a felesége leveleit, fényképeit, sőt még azt az ikont is, amit a szíve fölé varrt a rubaskába, hogy megvédje a golyótól.

— És nem vett észre valami különös változást a sebesülés után? — faggattam tovább az asszonykát.

— De igen... teljesen megbénult... Mindent ért, de nem tud beszélni...

— De ami a szokásait, a természetét illeti?...

— Teljesen megváltozott... — kapott a szón Anna Ivánovna. — Feltűnően. Azelőtt ivott, imádta a vodkát meg a szamagonkát, amit házilag készítettem, most meg nem issza a világot sem. Sokkal nyájásabb hozzám, mint két évvel ezelőtt, újházas koromban Kedveskedik, símogat, hízeleg, örökké játszana velem. Igaz, majd el felejttem: kedvenc ételéről hallani se akar. Nem kell neki sileves, grecsnyevájá kása, meg hering, örökösen tejet iszik. A pirogit meg a blinnit még megeszi. Nincs megelégedve a főzésemmel, de nem értem: mit akar enni. Egyre savanyú ogurcit kér, már nem győzöm...

— És szereti magát, Anna Ivánovna?

— Igen, inkább, mint azelőtt, — mondta az asszony és fülig piszult. — Úgy érzem, sajnál engem. On zsaléjet menja.

— No és maga, szereti az urát?

Ákim Feodorovics lépett be a szobába.

Rámnézett, égő fekete szemeivel, bozontos üstökét megrázta, aztán szörnyű állatias hangot adott ki. Reszkető bal kezével hosszú, fekete szakállát simogatta.

Mosolyogva kínált csájával, látszólag várta, hogy beszéljek. Mahorka cigarettámat nem fogadta el, ehelyett felhördült, üvöltött, csuklott, borzalmasan eltorzult arca megvonaglott, nyál csordult ki száján. Meghült bennem a vér. Már a kijáratot néztem. Az asszony dolgára ment, magunkra hagyott... Hát ez az emberi roncs volna Laci? A bolondos fiú, az utca kedvence, aki után bolondultak a lányok? Ez a torzfejű, béna, megnémult rokkant orosz? Vagy talán mégis? Ez a tekintet... hihetetlen.

Először oroszul szóltam hozzá:

— Érted amit mondok? Ismersz engem?...

Ajkát összehúzta és nagy erőlködéssel nyögte ki:

— Ó... Ó... Á... Á...

Ez volt minden, amit mondott. Szóltam hozzá magyarul, szerbül, fagattam, gyötörtem, de hiába. A háta mögé álltam és csendesen a fülébe súgtam:

— Laci... hát nem akarsz megismerni?...

A válasz: ördögi torz mosoly, a töredezett fogak vicsorgatása és ez a pár hang:

— Ó... Ó... Á... Á...

Feladtam a harcot. Néhányszor még meglátogattam őket, aztán ezer más dolgom akadt távol e vidéktől.



Tizenkilencet írtunk... reménykedtünk... vártuk a hazatérést, de ott ért bennünket a huszas év tavasza is.

A hadifoglyokat kicszerelő bizottság megkezdte működését. Nagy munka volt a nagy távolságokban élő hadifoglyok összeírása. Az én feladatom volt, hogy Ákim falujából összeírjam a foglyokat.

Ákim kissé meghízott, megerősödött, külsője már nem volt olyan rémes. Egyedül volt otthon. Ilyenkor mindig ingerlékeny volt, de most úgy látszik, megérezte látogatásom fontosságát. A hátam mögött földim, a nagybajúszú Úrge Pali állott rongyos »ünneplő« ruhájában.

— Laci! ... Ide figyelj! ... — mondtam neki magyarul. — Holnap hajnalban indul haza a hadifogoly transzport. Hazamegyünk mindannyian. Érted? ...

Az orosz kimeredt szemekkel bámult rám, nagyokat nyögött, egész testében remegett.

— Figyelj ide Laci! ... — folytattam emelt hangon — holnap hajnalban Cseljabinszk külvárosából indul a transzportunk. Mindannyian megyünk. Gyere velünk, Laci... Vár az édesanyád... Várja haza szegény asszony halottnak tartott fiát... Gyere velünk, Laci...

Mintegy végszóra robbant a szobába a szép szőke asszony, arca lángolt, villogott a szeme. Kérdőleg tekintett ránk, aztán reszkető urába karolt.

Ákim félkézzel megsímogatta az asszony fénylő, szőke haját, aztán szinte sírva, panaszkodva mutatott ránk:

— Ó... Ó... Á... Á...



Nyirkos, hideg májusi hajnal. Az útmenti árkokban, szakadékokban még piszkos, trágyás hótömegek, jégdarabok bújnak meg.

Útrakészen állott a hadifogolytranszport a cseljabinszki külvárosi rendezőben. Indulásra készen pőfékelt a hatalmas szibériai mozdony. Izgatottan helyezkedtünk el a marhakocsikban. Akadt közöttünk olyan is, aki már egy hét óta várt az állomáson az indulásra. Mindenki az ajtónyílásban szorongott, búcsúztunk a tájtól, telítődővel szívtuk a nedves levegőt, mintha emlékebe akarnánk vinni haza egy tüdőrevalót.

A szomszéd szántóföldön, a szürke derengésben egy alakot pillantottunk meg. Erőltetett menetben közeledett felénk. Sietett. Lehajtott fejjel, botra támaszkodva nehezen járt. Most megállott, hátranézett, aztán rövid pihenés után újból megindult. A sapkájáról felismertük:

hadifogoly. Hátizsákot cipelt. A faházak közelében eltűnt szemünk elől... de néhány perc múlva bukdácsolva, lihegő sántikálással jelent meg a sínek között, a szerelvény előtt.

A mi kocsink előtt állott meg.

— Ó... Ó... Á... Á... — tört elő melléből a kétségbeesett hang és bal karját felénk nyújtotta.

Laci volt, a mi »oroszunk«... Lacibetyár.

Egyszerre három erős kar nyúlt le érte és ragadta csuklón. Beemel-  
tük a vagonba, mint valami zsákot.

— Te vagy az, Laci?... Megyünk haza!...

Ott állt közöttünk a megrokkant emberroncs dideregve, remegve, nevetett, egyre nevetett, hörögve nevetett.

A hajnal első sugara szemére világitott: patakokban folytak a könnyei.

Elemi erővel tört ki belőle:

— Óó... Óóó... Ááá... Ha... za... ,

A szerelvény dőcögve megindult nyugat felé.

Hajnalodott.



*Pehán Béla: Telecskai táj*